

Т.М.Волошина, асп.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ВІДНОШЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ З КІБЕРНЕТИКИ

Сучасне українське термінознавство комплексно розглядає специфічні особливості вираження термінологічного значення у структурі лексики сучасної української літературної мови. Виходячи з того, що термінологія є складовою частиною лексики, й одночасно самостійною підсистемою, можна стверджувати, що для термінології, з одного боку, обов'язковими є загальні тенденції розвитку мови, а з іншого – притаманна відносна самостійність, а інколи й можливість зворотнього впливу на розвиток мови.

Кожна терміносистема, зокрема й кібернетична є утворенням взаємопов'язаних елементів, яким притаманна стійка єдність і цілісність та наявність диференційних ознак і властивостей.

При дослідженні терміносистем основну увагу мовознавців привертають проблеми встановлення детермінантів, які сприяють об'єднанню термінів у систему, виявлення специфічних зв'язків і відношень для терміносистем, дослідження особливостей функціонування та розвитку їх структури.

Основною і необхідною ознакою терміна є його системність, яка полягає в здатності терміноодиниць вступати в строго-послідовні зв'язки та відношення різного типу. Отже термінологію, зокрема кібернетичну розглядаємо як підсистему науки, а відтак – складову частину лексико-семантичного рівня мови. Відповідно, логічним є аналіз аспектів синхронного дослідження не лише лексичних одиниць терміносистеми з кібернетики, а й термінів взагалі, – з'ясування питань їх системної організації на рівні лексико-семантичної парадигматики як членів лексичної системи. Так, на особливу увагу заслуговують питання синонімії, антонімії, полісемії, омонімії, паронімії, виявлення лексико-семантичних зв'язків термінів, а саме – дослідження лексичного значення терміна, що дозволяє розглядати його як компонент усієї лексичної системи мови, в усіх його взаємозв'язках. Лексичне значення терміна є елементарною одиницею

© *Т.М.Волошина, 2001.*

аналізу лексико-семантичних зв'язків термінів, а отже й є об'єктом розгляду "лексису". Відповідно, сукупність системних зв'язків, у які вступає лексичне значення терміна, в аспекті опису "лексису" визначаємо як структурні функції терміна, до яких відносимо семаціологічні та ономаціологічні категорії, що визначають місце терміна в лексичній системі мови взагалі.

Терміносистема з кібернетики є чітко організованою, певним чином впорядкованою цілісністю взаємопов'язаних терміноодиниць. Єдність лексики цієї терміносистеми, як і будь-якої терміносистеми встановлюється специфічними кореляціями: полісемічними, омонімічними, антонімічними, патронімічними, гіпонімічними тощо. Терміносистема відповідної галузі науки є відмежованою, але відкритою терміносистемою у системі української літературної мови. Однак, утворившись як єдине ціле, на кожному подальшому етапі свого розвитку ця система виступає діалектичною єдністю, що зберігає генетичні й синхронні зв'язки не лише з лексикою загальноживаної мови, а й інших терміносистем (оскільки, як відомо, кібернетична галузь утворилась на стику кількох наук: математичної логіки, філософії, біології тощо). Тому надходження у терміносистему відповідної галузі термінологічних одиниць з інших галузей наук є закономірним явищем.

Розглядаючи лексико-семантичну кореляцію у процесі системної організації кібернетичної терміносистеми та динаміку системоформотворчих категорій, яка зумовлюється надходженням нових термінів до терміносистеми відповідної галузі, зупинимось на детальному аналізі зазначених аспектів.

Серед найважливіших функціонально мотивованих ознак терміна у термінології з кібернетики, як і в кожній термінології, на перше місце висувається тенденція до однозначності в межах свого термінологічного поля. У термінології полісемія вважається небажаним явищем для слова-терміна. Як правило, її намагаються уникати, звертаючись до широкого контексту. У полісемії виявляється неоднозначність співвідношення між формальним та семантичним планами термінотворень. Однак на практиці це явище в термінології досить розповсюджене, оскільки на рівні термінологічної лексики полісемія є виявом загальномовної закономірності, відповідно до того як "одна знакова форма (звукова або графічна послідовність) здатна містити в собі цілу

низку сутностей"¹. У лексико-семантичній системі мови, зокрема й у кібернетичній терміносистемі, полісемія виступає одним із засобів економії мовних ресурсів на тій підставі що "жодна мова не була б спроможна виражати кожен конкретну ідею самостійним словом або кореневим елементом. Конкретність досвіду безмежна, ресурси ж найбагатшої мови суворо обмежені"².

У терміносистемі з кібернетики полісемія обумовлюється, в першу чергу, особливостями екстралінгвістичного характеру, а саме розвитком самої кібернетики, і, відповідно, розвитком первісних значень термінів, а також внутрішньомовними чинниками – використанням у мові кібернетики загальнонаукових термінів із вузьким значенням (йдеться про пристосування загальнонаукових термінів до вираження специфічно кібернетичних явищ і понять).

Полісемія у термінології з кібернетики зумовлена використанням загальнонаукових термінів із вузьким значенням, тобто пристосуванням загальнонаукових термінів до вираження спеціальних кібернетичних явищ і процесів. Загальнонаукове значення терміна *селекція* – "штучний відбір", яке походить від лат. *selectio* – "вибір, відбір". У кібернетиці термін *селекція* вживається на позначення "спеціальної операції реляційної алгебри, яка полягає у здійсненні пошуку і вибірки кортежів відношення, які задовольняють умову; у мережах передавання даних – адресація терміналу чи його компонента за ланцюгом селекторного виклику"³. Крім кібернетики, цим терміном також послуговуються математична, медична, біологічна терміносистеми, відповідно із звуженням первинного значення та пристосуванням його до потреб конкретної галузі науки.

Термін *тезаурус* у деяких мовознавчих працях тлумачиться як "словник, що подає лексичний склад мови за семантичними розрядами (поняттєвими рубриками) різного ступеня узагальнення і кількості з перехресним групуванням; інформаційно-пошуковий словник, що подає в алфавітному порядку сукупність термінів (дескрипторів) певної галузі із систематизацією їхніх ієрархічних та корелятивних відношень; словник (здебільшого тлумачного типу), завданням якого є повне охоплення лексичного складу мови"⁴, а в кібернетиці він виступає із дещо звуженим значенням як "автоматичний словник, що відображає семантичні відношення між лексичними одиницями дескрипторної інформації – пошукової мови і

призначений для пошуку слів за їх смисловим значенням⁵. Загалом терміносистемі з кібернетики властиве надходження термінів з інших терміносистем та пристосування їх до потреб відповідної галузі науки відповідно зі звуженим конкретним значенням. Так, крім кібернетичної терміносистеми терміни *медіана*, *множина*, *ламана*, *обчислення*, *одиниця*, *похибка* одночасно входять до складу математичної терміносистеми; *обмін*, *облік*, *приріст* – до економічної та математичної, *операція* – математичної, економічної, медичної; *квант* – математичної, фізичної; *інтерпретація* – філософської, лінгвістичної; *псевдонім* – лігвістичної, літературознавчої; *налітра* – мистецтвознавчої, літературознавчої; *метамова*, *мова*, *предикат*, *синтаксис*, *текст*, *лексема*, *контекст*, *слово* – лінгвістичної; *консоля*, *міст*, *маршрут*, *перекриття* – архітектурної.

У терміносистемі кібернетичної галузі термінологічна багатозначність є результатом перенесення значення на основі метонімії (позначення результату процесу дії через називання дії та ін.). У даному випадку полісемія реалізується завдяки віддієслівним іменникам, які позначають процес, дію тощо: *опис* – "метод, що дозволяє утворювати елементи мови (звичайно з його допомогою відбувається присвоєння імен і атрибутів відповідному елементові мови)"⁶; *запрошення* – "текст чи зображення, які видає програма на екран дисплея, щоб показати, що система очікує на введення команд чи даних користувачем"⁷; *запит* – "завдання на пошук певних даних у базі даних"⁸; *збій* – "нестійка короткочасна несправність обладнання, зумовлена ненадійністю з'єднань, зовнішніми впливами на електронну схему, погіршенням характеристик елементів внаслідок їх природного зношення і т.д."⁹; *опитування* – "процес запрошення підпорядкованої станції даних до передавання повідомлень"¹⁰; *перегляд* – "систематичний аналіз даних"¹¹; *передавання* – "переміщення, пересилання даних від джерела до приймача"¹²; *запис* – "логічна порція інформації, що є об'єктом або наслідком одного кроку обробки"¹³. Значення процесу є первинним, основним значенням цих найменувань. Однак, перейшовши у якісно новий лексико-семантичний розряд, і, ставши іменниками, ці терміни розвивають предметні значення, властиві іменникам.

Усі зазначені види полісемії в терміносистемі з кібернетики виникли шляхом метафоричного перенесення значення, що базується

на власне зовнішній подібності предметів та асоціативній співвіднесеності явищ і понять, чи на основі метонімії.

У розвитку термінологічної семантики терміносистеми з кібернетики метафора й метонімія створюють основу для розвитку омонімії (семантичного процесу близького до полісемії).

Явище омонімії широке, різнопричинове і складне з точки зору визначення у загальноживаній мові, в термінології представлене, головним чином, одним із своїх різновидів, при якому "полісемія настільки розгалужується, що стає омонімією"¹⁴. Для полісемії закономірним є те, що різні значення одного й того самого слова зберігають між собою дещо спільне, об'єднуються навколо єдиного первинного смислового стрижня, тобто семантична єдність слова не порушується. Омонімія, виступаючи в багатьох випадках логічним продовженням полісемії, досить часто в конкретних виявах важко піддається чіткій кваліфікації. Однак, розглядаючи явище омонімії в терміносистемі з кібернетики, можна говорити про функціонування мовних одиниць з різним лексичним значенням на різних лексико-семантичних рівнях: на рівні відповідної терміносистеми і загальноживаної лексики; на рівні терміносистеми з кібернетики й інших терміносистем; всередині різних мікрополів терміносистеми відповідної галузі науки.

У термінології для номінації понять досить розповсюдженим є використання слів загальноживаної мови в переносному значенні. Так, для загальноживаного слова *вікно* – "отвір для світла й повітря в стіні приміщення (хати, вагона тощо), куди вставлена рама з шибками"¹⁵ омонімом у кібернетичній термінології виступає термін *вікно*, що позначає "попередньо визначену частину віртуального простору"¹⁶. Характерним є те, що це слово, взяте із загальноживаної мови і пристосоване для називання спеціального поняття у кібернетичній, одночасно використовується в різних сферах вживання, як от лексема *вікно*, утворена шляхом метафоризації на позначення незадіяного, вільного проміжку часу між уроками у процесі роботи вчителів. Тут простежується процес утворення омонімів від багатозначного слова. У спеціальних сферах вживання ці лексеми використовуються для вираження конкретних значень.

У сучасній науковій мові та термінологіях, зокрема кібернетичній, використовується велика кількість семантично переосмисле-

них загальнолітературних слів. Так, у термінології з кібернетики відбулося переосмислення слова *пам'ять* – "здатність запам'ятовувати, зберігати і відтворювати в свідомості минулі враження"¹⁷, яке увійшло в кібернетичну терміносистему на позначення "функціональної частини комп'ютера, призначеної для приймання, зберігання, видачі даних"¹⁸. Термін *доріжка* у кібернетиці функціонує на позначення "частини магнітного диска, вміст якої може бути прочитаний однією голівкою читання-записування без її перемикавання за один повний оборот диска"¹⁹.

Терміносистема з кібернетики досить продуктивно поповнюється новими термінами завдяки пристосуванню загальноновживаних слів до потреб позначення кібернетичних понять і категорій та активному використанню їх у даній галузі науки. Серед лексем загальноновживаної мови, що пройшли стадію метафоричного, метонімічного перенесення значення у терміносистемі кібернетичної галузі функціонують такі терміни: *адреса, архів, бібліотека, гілка, джерело, ділянка, доріжка, каталог, латка, маска, меню, мишка, образ, пакет, папка, реєстр, шина*. Потрапивши до даної терміносистеми, слова загальноновживаної мови зберігають лише звукову оболонку, при цьому їх семантичний зміст набуває абсолютно іншого значення.

У кібернетичну термінологію термін *дерево* увійшов за подібністю форм. Порівняємо загальноновживане слово *дерево* – "багаторічна рослина з твердим стовбуром і гіллям, що утворює крону"²⁰, та термін *дерево*, що у термінології з кібернетики позначає "структуру даних, у якій кожний елемент, крім кореневого, містить відсилання до одного попереднього і кількох наступних елементів"²¹. Характерним є те, що ця лексема зустрічається й в інших галузевих термінологіях, зокрема у медичній використовується термін *родовідне дерево* на позначення "таблиці у вигляді дерева, що вказує на розгалуження сім'ї, схеми родоvodu"²². Ці терміни є омонімами по відношенню один до одного, оскільки мають однакові морфологічну будову та фонетичне звучання і різні лексичні значення.

Належність одного й того терміна до різних терміносистем в межах певної мови називається міжгалузевою термінологією. У цьому випадку лексичний зміст термінів співвідноситься з різними дефініціями і має різні видові характеристики.

Порівняємо, термін *абстракція* у філософській термінології, що вживається на позначення "процесу мислення, в якому ми відволікаємось від одиничного, випадкового, неіснуючого і виділяємо загальне, необхідне, суттєве, щоб досягти наукового об'єктивного пізнання"²³ і термін *абстракція* у кібернетичній термінології – "подання зовнішніх властивостей об'єкта без урахування його внутрішньої організації та конкретної реалізації"²⁴. Тут можна стверджувати, що термін *абстракція* у кібернетиці виступає омонімом до такого ж терміна у філософській термінології.

У кібернетичній терміносистемі, як і в інших терміносистемах паралельно функціонують такі терміни-омоніми: *такт* (муз.), *порт, шлюз* (морськ.), *програма* (матем.). За кожним із цих термінів у міжгалузевих термінологіях закріплені різні дефініції, що дає їм можливість одночасно функціонувати у різних термінологічних системах.

Функціонування омонімів як на рівні загальноновживаної лексики та терміносистеми з кібернетики, так і на рівні даної терміносистеми й інших терміносистем не заважає розумінню термінів і призводить до ускладнення у використанні омонімії. Співвідношення омонімів усередині терміносистеми з кібернетики нами не виявлено.

Синонімія у загальноновживаній мові та термінології має різні вияви. За загальноприйнятим визначенням синоніми – це "слова, спільні чи тотожні за своїм значенням, виражають одне й те саме поняття, але відрізняються або відтінками значення, або стилістичним забарвленням, або і тим і іншим"²⁵. У термінології важливою ознакою слів-синонімів є їх здатність виконувати в науковому тексті функції заміщення та уточнення. У мові науки синоніми співвідносяться з одним і тим самим поняттям і об'єктом, при цьому не характеризують різні його властивості. Тому деякі дослідники синонімію в термінології називають термінологічною дублетністю²⁶.

Функціонування синонімів у терміносистемі з кібернетики зумовлене як лінгвістичними, так і екстралінгвістичними факторами, до яких відносимо: постійний розвиток цієї терміносистеми, який супроводжується появою нових понять та бажанням дати кожному поняттю найточнішу номінацію; неуніфікованість відповідної терміносистеми; паралельне вживання запозичених і власне українських термінів; наявність застарілих назв, які функціонують паралельно з новими; надання

переваги коротким формам і аббревіатурам, зручним для систематизації, що породжує синонімію різних структурних рівнів.

Виникнення синонімів (дублетів) у терміносистемі з кібернетики – явище різнопричинове й має частково спільні, а частково відмінні від загальноживаної мови джерела поповнення. Так, спільними ознаками функціонування синонімів у терміносистемі даної галузі є випадки паралельного вживання національних (питомих) і міжнародних (чи запозичених) терміна найменувань: *важіль керування – джойстик, витяг з пам'яті – дамп, абетка – алфавіт, шпуля – бобіна, згортка – конволюція, часина – сеанс, обмін – свопінг, пробійник – компостер, позначка – мітка*, а також відповідники українських термінів до термінів, утворених у російській мові: *обмежувач кадрів – розділювач кадрів, світловий олівець – світлове перо, рядок допомоги – рядок підказки, тло програми – фон програми*. У даному випадку простежується витіснення запозичених чи інтернаціональних термінів питомими українськими відповідниками, що виконують функцію взаємозаміщення.

У терміносистемі з кібернетики функціонування певних синонімів зумовлюється наявністю двох варіантів найменувань – повних і коротких форм термінів. Так, термінологічна синонімія у даній галузі виявляється під час заміщення терміна-словосполучення терміном-словом, або створенням короткого варіанту шляхом скорочення терміна-словосполучення: *інтегратор – інтегрувальний пристрій, крок – розмір інкремента, директива – керуюча програма, дешифратор – декодуючий пристрій, флопідиск – гнучкий диск, фіксатор – адреса другого рангу, непряма адреса, мікрофлоппі – тридюймова дискета, гекер – програміст фанатик, трек – доріжка на трекові, дисплей – екранний пульт, диспетчер – операційна система*. При використанні цих термінів, звичайно, перевага надається коротким формам. Однак, у мові науки, зокрема і в кібернетичній термінології, останнім часом намічається тенденція до використання власне українських термінів або лексем, запозичених із інших мов раніше і вже призвичаєних до орфографічних та орфоепічних норм української мови.

Досить продуктивним у термінології з кібернетики є паралельне використання повної форми найменування та його варіанту – терміна-аббревіатури: *аналогова обчислювальна машина – АОМ, цифрова обчислювальна машина – ЦОМ, дискова операційна система – ДОС, система керування базами даних – СКБД, перфораційна стрічка –*

перфострічка, організаційна техніка – оргатехніка; електронна обчислювальна машина – ЕОМ, запам'ятовувальний пристрій – ЗП. Слід зауважити, що два останні приклади (і терміни – аналітичні конструкції, і терміни-аббревіатури), на сучасному етапі розвитку кібернетичної галузі, займають периферійне місце щодо функціонування, а на їх місці досить активно почали використовуватися неологізми-еквіваленти: *ЕОМ – комп'ютер, ЗП – запам'ятовувач.* Така термінологічна ситуація є типовою для появи синонімів у мові науки, зокрема і в термінології з кібернетики.

Взаємозаміщувати один одного можуть і терміни-словосполучення, при цьому терміни-відповідники виконують функцію уточнення, певної конкретизації у науковому тексті: *машинно-орієнтована мова – мова програмування, цифро-аналогові перетворювачі – перетворювачі код-аналог, машинний переклад – автоматичний переклад, ефективна адреса – виконавча адреса, дискретна система керування – імпульсна система керування.*

Синонімічними в терміносистемі з кібернетики можна вважати терміни-варіанти, які стосуються одного поняття, але мають певні відмінності на рівні афіксації чи при творенні термінів-комполітів: *корелятор – корелометр – корелогограф, постпроцесор – післяпроцесор, міні-ЕОМ – мінікомп'ютер.* Такий тип синонімії відносимо до загальнолітературного, оскільки вона реалізується зі стилістичною метою. У даному випадку незрозумілі терміни забезпечуються більш чіткими і зрозумілими відповідниками.

Однією з причин появи термінологічних синонімів у кібернетичній термінології є випадки утворення так званих "фамільних" термінів та їх варіантів, створених на основі класифікаційної ознаки поняття: *Карнау карта – Вейча діаграма, Булева алгебра – алгебра логіки.*

Загалом, синонімія в термінології кваліфікується як явище негативне. Однак, вона властива для початкових етапів формування терміносистем, а вже в подальшому розвитку галузевих наук відбувається природний чи штучний відбір кращого терміна, що найбільш точно відбиває наукове явище, поняття чи реалію або конкретизує їх, при цьому можливе паралельне функціонування варіантів термінологічного найменування. Уніфікація терміносистеми з кібернетики вимагає відбору такого терміна, який найповніше відповідає позначуваному поняттю. Як показує аналіз термінів даної галузі

науки, синонімія не заважає однозначності сприйняття їх у тексті й фактично не ускладнює спілкування, тому що кожен з термінів безпосередньо співвіднесений з позначуваним поняттям і посідає відповідне місце у терміносистемі. Позитивним моментом реалізації синонімії у терміносистемі з кібернетики можна вважати те, що терміни-синоніми виконують уточнюючу функцію та урізноманітнюють процес сприйняття наукового тексту.

Вияв антонімії у загальнолітературній мові кваліфікується як тип семантичних відношень лексичних одиниць із протилежним значенням і, відповідно, є формою протиставлення семантики цих одиниць у системі мови. У термінології антонімія виявляється у різноманітних відношеннях протилежності між науковими поняттями. Кожне окреме поняття виражає свою протилежність, обумовлену відмінністю всередині одного й того ж явища, якості, властивості тощо. Слід наголосити на специфіці вираження протилежності понять, якими послуговується мова науки, зокрема на тому, що "терміни-антоніми характеризуються цілком визначеними парадигматичними властивостями: фронтальною протилежністю й розрізненням за диференційною ознакою, тісно пов'язаною з її основною дефінітивною функцією"²⁷.

Саме системність кібернетичної термінології, як і будь-якої іншої, дозволяє реалізуватися антонімії термінів, що зумовлена відношеннями протилежності, контрастності понять. Вступаючи в антонімічні зв'язки, терміни з кібернетики утворюють складну систему протиставлень, цим самим впорядковуючи дану термінологічну сферу.

У терміносистемі з кібернетики антонімія реалізується завдяки словотворчому типу, зокрема через використання префіксів і має такі способи вираження:

1) протилежність значень закріплюється за допомогою префіксів (де-, ре-, авто-, мікро-, макро-, мульти-, само-, напів-, під-) в одному з термінів: *шифратор – дешифратор, модулятор – демодулятор, блокування – деблокування, генерація – регенерація, індекс – автоіндекс, вікно – підвікно, каталог – підкаталог, схема – мікросхема, суматор – напівсуматор, система – мультисистема;*

2) взаємопротиставлення значень відбувається за допомогою приєднання протилежних за семантикою префіксів (із полярним значенням) до спільної основи в обох термінах-антонімах: *мікрокоманда – макрокоманда, мікропроцесор – макропроцесор, введення – виведення.*

Як показав аналіз терміносистеми з кібернетики, антонімічні значення передаються за допомогою чергування наявності / відсутності префіксальних формантів. Антонімія, у даному випадку, характеризується неповним розходженням своїх лексичних значень, оскільки у афіксальних антонімів завжди спільний корінь. При цьому антоніми в терміносистемі даної галузі створюють елементарні мікросистеми, всередині яких реалізуються відношення взаємопротиставлення ознак. Це дозволяє розглядати антонімію як одну з найважливіших системотворчих категорій кібернетичної терміносистеми.

Термін як номінативна одиниця мови науки здатен не лише називати спеціальний об'єкт чи поняття та певною мірою виражати їх зміст, а й передавати зв'язки між ними – родо-видові, частини й цілого тощо. Виявлення ієрархічних відношень у лексичній системі мови, зокрема у терміносистемі з кібернетики виражається входженням класів предметів і явищ у ширші класи, з утворенням класифікаційних понять та виявленні їхнього місця в системі.

Однією з найважливіших категорій, що формують термінологічну структуру є гіпер-гіпонімія, яка виконує функцію ієрархізації та уточнення наукових понять. Здійснення гіпер-гіпонімічних відношень відбувається в напрямку від більш конкретного (гіпоніма) до більш абстрактного (гіпероніма), або від нижчого члена ієрархічної будови – до вищого, від видового – до родового. Парадигматичні зв'язки гіпер-гіпонімічних відношень ґрунтуються на протиставленнях родового (гіперонімічного) й кожного видового (гіпонімічного) значень при наявності / відсутності розрізняювального компонента та на протиставленні видових значень одне одному за змістом розрізняювальних компонентів.

Поняттеві родо-видові відношення, на відміну від небажаних полісемії й синонімії, не лише бажані, а й свідомо конструюються, що визначає їх специфіку у терміносистемі з кібернетики. Так, гіпоніми *макропроцесор*, *мікропроцесор*, *мультипроцесор*, *постпроцесор* перебувають між собою у тісних співгіпонімічних зв'язках і об'єднані гіперонімом *процесор*. Гіпер-гіпонімія дозволяє описати складні наукові поняття ієрархічно побудовані на родо-видових відношеннях: *байт* – *мегабайт/кілобайт/гигабайт*, *код* – *автокод/псевдокод*, *комп'ютер* – *мінікомп'ютер/суперкомп'ютер/мікрокомп'ютер*, *команда* – *мікрокоманда/макрокоманда*, *програма* – *підпрограма/постпрограма/мікропрограма*. У даному випадку співгіпоні-

ми об'єднують розгалужені поняття у певну семантичну єдність, відтворюючи зміст родового поняття, водночас формуючи семантику гіпероніма.

В окремих випадках гіпоніми через розвиток синтагматичних значень можуть ставати гіперонімами відносно інших термінів-гіпонімів: гіпонім *підпрограма* з розвитком кібернетичної галузі набув таких різновидів як *відкрита підпрограма*, *рекурсивна підпрограма* і, відповідно, став гіперонімом по відношенню до них. У цьому сформованому мікрополі на базі одного гіпероніма виявляється ієрархічна взаємозалежність термінів на тій підставі, що розрізнення понять на родові та видові здійснюється безвідносно до якихось певних розрізнявальних ознак і в різній послідовності. Таким чином відбувається розгалуження терміносистеми з кібернетики за рахунок поповнення багатокомпонентними термінами.

Отже, наявність розгалуженої мережі лексем, що виражають родові та видові поняття з активними зв'язками між гіпонімами визначають специфіку гіпонімічних парадигм терміносистеми з кібернетики.

Із проаналізованих лексико-семантичних утворень на рівні полісемії, омонімії, синонімії, антонімії та гіпер-гіпонімії можна зробити висновки, що терміносистема з кібернетики підпорядковується законам загальноживаної мови, водночас маючи специфіку даної галузі, зумовлену екстралінгвістичними факторами.

- ¹Уфимцева А.А. Слово в лексико-семантической системе языка. – М., 1968;
²Виноградов В.В. Вступительное слово // Вопросы терминологии : Матер. всесоюз. терм. совещ. – М., 1961. – С. 3-13; ³Іваницький Р.В., Кияк Т.Р. П'ятимовний тлумачний словник з інформатики. – К., 1995. – С.203; ⁴Українська мова: Енциклопедія. – К., 2000. – С.627; ⁵Іваницький Р.В. Знач. праця. – С.230; ⁶Там само. – С.142; ⁷Там само. – С.69; ⁸Там само. – С.68; ⁹Там само. – С.70; ¹⁰Там само. – С.142; ¹¹Там само. – С.154; ¹²Там само. – С.154; ¹³Там само. – С.65; ¹⁴Реформатський А.А. Введение в языковедение. – М., 1976. – С.88; ¹⁵Словник української мови : В 11 т. – К., 1970. – Т. 1. – С.67; ¹⁶Іваницький Р.В. Знач. праця. – С. 36; ¹⁷Словник української мови : В 11 т. – К., 1975. – Т. 6. – С.39; ¹⁸Іваницький Р.В. Знач. праця. – С.146; ¹⁹Там само. – С.53; ²⁰Словник української мови : В 11 т. – К., 1971. – Т. 2. – С.246; ²¹Іваницький Р.В. Знач. праця. – С.45; ²²Словник української мови : В 11 т. – К., 1975. – Т. 6. – С.246; ²³Краткая философская энциклопедия. – М., 1994. – С.10; ²⁴Іваницький Р.В. Знач. праця. – С.6; ²⁵Розенталь Д.Э., Теленкова М.А. Словарь-справочник лингвистических терминов. – М., 1976. – С.384; ²⁶Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – М., 1966; ²⁷Лейчик В.М. Термины-синонимы, дублеты, эквиваленты, варианты // Актуальные проблемы лексикологии словообразования. – Новосибирск, 1973. – Вып.3. – С.103-106; ²⁸Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство. – Львів, 1994.